

Soortenrijkdom van heemplanten vergroten op de golfbaan

Heem-methode als natuurwaardenversneller

Heukels' Flora van Nederland beschrijft tegenwoordig zo'n 2.000 kruidensoorten, ongeveer de helft minder dan een eeuw geleden. Circa 1.000 soorten komen langs het spoor voor en 750 staan in bermen. Sinds 1996 steeg het aantal kruidensoorten met 8 procent. Hierbij speelde De Heem-methode, ooit uitgedacht door hoogleraar vegetatiekunde Piet Zonderwijk, speelde daar ongetwijfeld een rol in. Ook golfbanen met duurzaam groenbeheer als speerpunt kunnen hiermee snel en efficiënt hun biodiversiteit vergroten.

Auteur: Broer de Boer

Meer kruidensoorten op een golfbaan is aantrekkelijk, zeker als je het CtG- of GEO-certificaat wil behalen of anderzijds aan duurzaam groenbeheer werkt. Biodiversiteit biedt nieuwe kansen voor insecten, vlinders, reptielen en amfibieën. Ook zorgt grotere variatie voor een gezondere biotoop en vermindering van ziekten en plagen. Maar waarom moeilijk doen met een kruidenvegetatie

als je daarin met professionele begeleiding aan jaren en kwaliteit kunt winnen? Ciran Nederland BV commercialiseert de Heem-methode en realiseerde in de afgelopen tien jaar al een aantal bijzondere Heem-projecten in de openbare ruimte. Samen met partner AHA de Man (Verhoeve Groen) richt het bedrijf nu ook zijn aandacht op golfbanen.

Vermeerdering 250 soorten

Sinds 2001 kweekt Ciran op haar kweekbedden zaad van meer dan 250 inheemse kruidensoorten. De kruiden zijn afkomstig van zaad dat gewonnen is in verschillende Nederlandse flora-kwartieren. Kweker/manager Gert-Jan Koopman verduidelijkt: "Er is namelijk geen enkele garantie dat het vermeerderde zaad van wilde kruiden afkomstig van de Groningse zeelei ook goed gedijt op de Zeeuwse klei. Daarom is zaadvermeerdering van heemplanten in het buitenland dus volstrekt nutteloos, omdat de kruiden zich aangepast hebben aan de milieuomstandigheden. Wij oogsten het zaad van wilde kruiden op verschillende locaties in Nederland en houden bij waar we het gewonnen hebben. Voordat we het uitzaaïen voor vermeerdering, mengen we het zaad per kruidensoort. Deze werkwijze vermindert de kansen op inteelt en hiermee maken we uiteindelijk het zaad genetisch sterker."

Bodemsamenstelling

"Onze kweekbedden liggen in Overberg en in Achterberg. Totaal gaat het om twee hectare, waar we kunstmatig negen verschillende bodemsamenstellingen hebben aangebracht", vertelt Gert-Jan Koopman. "De bodemsamenstelling

Kweker/manager Gert-Jan Koopman van Ciran bij de luchtdicht afgesloten containers met de inheemse zaadsoorten

De kwekerij van twee hectare kent negen kunstmatig aangebrachte bodemsamenstellingen.

varieert er van schraal rivierzand tot zware zee-
klei. Want elke heemplant heeft behoefte aan
specifieke omgevingsfactoren van de bodem,
zoals grondsoort, voeding en vochtigheid van de
bodem, ligging van een terrein en de aanwezig-
heid van schaduw en zon. Alle zaad zaaien we
in de grondsoort waarin het van nature het best
tot zijn recht komt. Na de zaadwinning schonen
we het zaad, daarna drogen we het afhankelijk
van de soort tot 50 á 60 procent vocht of lager.
Vervolgens slaan we het op in luchtdichte contain-
ers. Sommige zaadsoorten stellen we bloot aan
vorst omdat ze een koudeprikkel nodig hebben
om optimaal te kunnen kiemen.”

Inventariseren

Binnen Heem-projecten moet het zaad in de juist-
te aarde en omgeving terecht komen. Koopman
maakt duidelijk dat zo iets nauw luistert: “Als
referentie voor een project kijken we niet alleen
naar het floradistrict, maar ook naar het uurhok

Gert-Jan Koopman's voorkeur: maai pas in het najaar als de gemiddelde temperatuur onder de 10 graden Celsius ligt en de grasgroei stil ligt.

Heem betekent letterlijk 'besloten boeren-erf'. Indirect staat dit woord ook voor directe omgeving en inheems. Het Centrum voor Inheemse Kruiden en Realisatie van Actieve Natuurontwikkeling, Ciran, vermarkt sedert 2001 het Heem-project en het gelijknamige merk. Van origine is dit een gedachtespin-sel van professor Piet Zonderwijk. Heem als project- en merknaam weerspiegelt een filosofie: het ontwikkelen en terugbrengen van de oorspronkelijke begroeiing in de directe omgeving.

waarbinnen het project zich bevindt. In zo'n uurhok, 5 x 5 kilometer, zijn alle waargenomen kruidensoorten door vrijwilligers van Floron genoteerd. De Floron-gegevens vullen we aan met onze eigen nauwkeurige inventarisatie van de directe omgeving en het projectterrein. Met onze kennis van biotopen en bodemkennis kunnen we goed inschatten welke kruidensoorten kansrijk zijn voor een project. Meestal komen we voor inzaai uit op een twintigtal soorten. Bij een geringere slagingskans kiezen we een grotere variatie."

Inzaaien

Gert-Jan Koopman spreekt dus over de (her)introductie van tweejarige en vaste inheemse kruiden. Hij spreekt een lichte voorkeur uit om met de inzaai daarvan in de herfst te starten: "De meest ideale periode voor het inzaaien is het najaar. De najaarskiemers zullen direct kiemen, de voorjaarskiemers uiteraard in het komende

voorjaar. Ze zullen zich dan tegelijk in het eerste groeiseizoen ontwikkelen. Bij inzaai in het voorjaar of begin zomer mis je in het eerste groeiseizoen de najaarskiemers. Deze kiemen pas aan het eind van het groeiseizoen en moeten dan concurreren tegen de al gevestigde voorjaarskiemers. Zaaïen in het vroege voorjaar is echter wel mogelijk, maar er zullen meer storingskruiden, zoals perzikkruid en ganzevoetachtigen, optreden. Bovendien komen er in de eerste twee groeiseizoenen minder soorten tot bloei. Doorgaans krijgen de kruiden pas eind tweede groeiseizoen en het derde groeiseizoen concurrentie van grasgroei. Als zaaïbed geven we de voorkeur aan gebiedseigen grond: hoe schraler de bodem hoe groter de slagingskans. Let wel: een rijke grond geeft een grotere variatie maar vraagt vanwege grotere concurrentie meer vakkennis. De voorbereidende werkzaamheden beperken we, indien mogelijk, tot het verwijderen van de bovenste 5 centimeter van de graszode. We geven er de voorkeur aan de bodem zo weinig mogelijk te beroeren voordat we het zaad breedwerpig zaaïen."

Maaïen is bepalend

De soortenkeuze en het maaibeïd zijn volgens Koopman allesbepalend om Heem-projecten te laten slagen: "Je praat natuurlijk over iets anders dan een plantvak met rododendrons. Daarin kun je cultuurmaatregelen nemen. Bij heemplanten is het de bedoeling de bodem met rust te laten. Maaïen en het afvoeren van het maaisel vormen een belangrijke sturingsmogelijkheid. In principe

maaïen we een vegetatie op 8 centimeter en bij voorkeur met de vingerbalk om het leven van kleine zoogdieren te sparen. Het ideale moment om te maaïen hangt af van het weer en het moment waarop kruiden in het zaad schieten. Per jaar zit daar voor dezelfde kruidensoort soms wel twee weken verschil in. Het maaisel laat je een tijdje liggen zodat de kruiden de kans krijgen zichzelf te zaaïen. Verschraling van de bodem door afvoer van het maaisel is wenselijk, maar dit mag nimmer ten koste van de plant gaan. Daarom adviseer ik altijd om zo laat mogelijk te maaïen. Doe je dat te vroeg in het seizoen, dan gaan er onvoldoende voedingsstoffen naar de worteldelen, zodat meerjarige kruiden onvoldoende reserves vormen om in het voorjaar de heftige concurrentie met de grassoorten aan te kunnen. Mijn voorkeur is: maaï pas in het najaar als de gemiddelde temperatuur onder de 10 graden Celsius ligt en de grasgroei stil ligt."

Garanties

Het blijkt dat Ciran een garantie op haar Heem-product geeft. Koopman: "We verkopen dus geen zaad, maar een methode, die gegarandeerd grote kans van slagen heeft. Wij geven de garantie dat de geselecteerde kruiden na bijvoorbeeld minimaal drie jaar zich een plaats in de vegetatie verworven hebben. De uiteindelijke bedekking met kruiden en gras schatten we op basis van de omstandigheden in. Onze ervaring leert dat de verhouding kruiden/grassen zich zullen verhouden van 1:3 tot 3:4. Binnen onze garantie stellen we als voorwaarde dat wij een advies geven qua

Bij Heemproduct gaat het niet om zaadverkoop maar om de verkoop van methode, die gegarandeerd grote kans van slagen heeft.

Wilde peen. Dit kruid speelt een rol bij de natuurlijke bestrijding van engerlingen.

bewerking van de grond, de inzaaiwerkzaamheden uitvoeren en vervolgens ook drie jaar het onderhoud doen. Daardoor voorkomen we ongewenst ingrijpen van onze opdrachtgever in het fragiele evenwicht in die eerste jaren. Twee weken te vroeg of te laat maaien kan desastreus zijn voor het voortbestaan van een bepaalde plantensoorten."

Terugbrengen

Koopman wil de inheemse vegetatie weer naar de bevolking brengen. Wat bedoelt hij daarmee? "Als je na de oorlog bijvoorbeeld in de Achterhoek uit de trein stapte", zegt hij, "dan trof je daar een biotoop aan die typisch was voor dat gebied. Ruilverkaveling en industrialisering brachten daar verandering in. Juist die gebiedseigen vegetatie wil ik terug brengen naar de directe omgeving van de bevolking, desnoods tot aan stadsplantsoenen toe. Ook openbare ruimtes zoals voormalige stortplaatsen, waterwinningsgebieden, bermen, plantsoenen, bedrijfsterreinen en golfbanen kunnen daarin een functie krijgen. Op Almeerderhout loopt al een aantal jaren een project met het Heem-product."

Duurzaam groenbeheer

Momenteel werkt Ciran samen met een achttal Nederlandse hoveniers. Recentelijk werd ook AHA de Man (Verhoeve Groen) partner van het Heem-project. Manager Friso Verhoeve zegt hierover: "Op golfbanen is men steeds nadrukkelijker met duurzaam groenbeheer bezig, denk aan certificeringen als GEO en CtG. Golfbaan Rottebergen is

Friso Verhoeve, AHA de Man (Verhoeve Groen) is sinds kort partner van het Heem-project.

het eerste Heem-project waar wij op golfbanen bij betrokken zijn. Heem-projecten kunnen een waardevolle bijdrage leveren om efficiënt de biodiversiteit op golfbanen of openbare ruimtes te vergroten. Wij zien veel in het gedachtegoed van professor Zonderwijk, die in 2006 overleed. De door hem ontwikkelde methode gaat verder dan ergens een zak 'onkruid'zaden kopen en strooien. Heem werkt uitsluitend met origineel inheems materiaal waarvan de vindplaats is vastgelegd. Gebruik van dit zaad voor vermeerdering en uitzaaiing en vormt een waarborg voor hoogwaardige zaden die de concurrentie met een storingsvegetatie aankunnen."

De rough is een van de plaatsen op een golfbaan die vraagt om de inzaai van heemplanten. Maar een natuurlijk, terughoudend maai beleid staat natuurlijk haaks op de wensen van golfers. Hoe gaat men op de Golfbaan Rottebergen (zowel GEO als CtG-gecertificeerd) hiermee om? Eric Steehouwer, projectleider bij AHA de Man zegt hierover: "Aanvankelijk werd de rough hier tweemaal per jaar gemaaid; nu is dat eenmaal. We hebben het kruidenmengsel drie jaar geleden we op enkele delen van de hardrough ingezaaid op deze baan. We hebben hierbij vooral gekozen voor plaatsen waar nauwelijks afzwaaiende golfballen terechtkomen. Zo hebben golfers weinig hinder van de kruiden tijdens hun spel. Door dit zaadmengsel ook op hellingen te zaaien kregen de golfers een maximaal mooi uitzicht op de bloeiende kruiden. Ik moet wel zeggen dat me niet meevalt om de soortenrijkdom te behouden. Het zaadmengsel dat we toentertijd gebruikten is overigens afkomstig van derden en dus geen Heem-product."

Oogst van het inheemse zaad